

www.pravastarih.me

 Caritas
Barske nadbiskupije

Projekat finansira
Evropska unija

NASILJE NAD STARIM LICIMA U CRNOJ GORI

IZVJEŠTAJ O PERCEPCIJAMA JAVNOG MNJENJA

Ovaj dokument je nastao uz finansijsku podršku Evropske unije.
Sadržaj ovog dokumenta je isključiva odgovornost Caritas Barske nadbiskupije i ni pod kojim se okolnostima ne može smatrati odrazom stava Evropske unije.

NASILJE NAD STARIM LICIMA U CRNOJ GORI

IZVJEŠTAJ O PERCEPCIJAMA JAVNOG MNJENJA

Centar za društvena istraživanja

Fakulteta političkih nauka Univerziteta Crne Gore

 Caritas Barske nadbiskupije

Podgorica, septembar 2014. Godine

IZDAVAČ: **Caritas Barske nadbiskupije**

Za izdavača: p. Pashko Gojčaj

Adresa izdavača:

Popovići 98a, 85000 Bar, Crna Gora

Tel/fax: +382 30 341 642

carbar@t-com.me

info@pravastarih.me

www.pravastarih.me

Tiraž: 500 primjeraka

Istraživanje o percepciji javnog mnjenja o nasilju nad starim osobama u Crnoj Gori je realizovano u okviru projekta „PREVENCIJA ZLOSTAVLJANJA STARIH“, koji je finasiran sredstvima EU, a realizuje ga Caritas Barske nadbiskupije.

Ovaj dokument nastao je uz finansijsku podršku Evropske unije. Za sadržinu ovog dokumenta je odgovoran Caritas Barske nadbiskupije i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati odrazom stava Evropske unije.

Sadržaj

Uvodne napomene.....	5
Metodologija istraživanja.....	8
Uvodna pitanja i percepcija <i>starosti</i>	11
Briga o starim licima.....	18
Nasilje nad starim licima.....	22
Oblici nasilja.....	27
Zaštita starijih lica.....	35
Index percepcije nasilja nad starijim osobama.....	41
Zaključak.....	42

Uvodne napomene

Od kraja XX i početka XXI vijeka sve otvorenije se govori o postojanju nasilja nad starijim osobama. Međunarodne organizacije upozoravaju na ovaj, sve izraženiji problem u posebno vulnerabilnoj populacionoj grupi (Council of Europe, 1992.; WHO, 2002.). Kompleksnije sagledavanje problema nasilja nad starima rezultat je činjenice da su autori sve češće sprovodili istraživanja na ovu temu (Rusac, 2006¹.; Ajduković, Rusac i Ogresta, 2008.²). Međutim, opšti je konsenzus među stručnjacima da dosadašnja istraživanja u ovoj oblasti nisu dovoljna i da se, još uvijek, malo zna o sveprisutnom problemu nasilja nad starim osobama (Bloom, Ansell i Bloom, 1989.; Helmes i Cuevas, 2007.; McCreadie i Tinker, 2000).

I pored toga što se veliki broj autora, u posljednje vrijeme, bavi problematikom nasilja postoje vrlo neujednačene definicije nasilja nad starijim osobama. Veliki broj autora se zalagao za to da se definiše pojava i davao svoj doprinos tom procesu, ali sa više manjkavosti, Svjetska zdravstvena organizacija definisala je zlostavljanje starijih kao “ponavljajući postupak ili nedostatak odgovarajućeg postupanja, koje se događa u bilo kojem odnosu očekivanja i povjerenja, a koje uzrokuje štetu, bol, nepriliku i/ili nevolju starijoj osobi.” (WHO, 2002.). Definisanjem nasilja stvoreni su uslovi za identifikovanje pojave kao socijalnog fenomena, pri čemu je apostrofirana razlika između stare osobe kao žrtve i nasilnika prepoznatog, najčešće, kao člana zajednice (člana porodice, pružaoca usluga za stare u zdravstvenom ili socijalnom sektoru i slično).

Krueger i Patterson (1997.)³ su u svojim istraživanjima istakli da ključnu ulogu u otkrivanju i tretmanu zlostavljanja i zanemarivanja starijih osoba imaju oni koji pružaju zdravstvene i socijalne usluga. Ipak, vrlo je značajno istaći da je neophodno informisati i edukovati ih, tako da navedeni pružaoci sami prihvate činjenicu da nasilje među starima stvarno postoji i da ga prepoznaju u odnosima prema njima. Odnosno, od posebnog je značaja da pomenuti pružaoci usluga identifikuju vrstu nasilja prema starima, koja je nekad zamagljena uobičajenim socijalnim kontaktima. Zadovoljstvo kvalitetom života stare

¹ Rusac, S. (2006). Nasilje nad starijim osobama. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, socijalnog rada, 13 (2), 331-346.

² Ajduković, M., Rusac, S. & Ogresta, J. (2008). Izloženost nasilju starijih osoba u obitelji. Revija za socijalnu politiku, 14 (1), 3-22.

³ . Krueger, P. & Patterson, C. (1997). Detecting and managing elder abuse: challenges in primary care. Canadian Medical Association Journal Canadian Medical Association Journal, 157 (8), 1095-1100

osobe uslovljeno je mogućnostima zadovoljavanja njihovih potreba, a jedna od najznačajnijih je potreba zaštite od nasilja.

Zanimljivo istraživanje o percepciji nasilja nad starijim osobama sproveli su Helemes i Cuevas (2007.)⁴, koji su ispitali postojanje razlika u percepciji nasilja nad starijima između tri grupe starijih osoba i to: stari korisnici usluga, nezavisne stare osobe i stariji pružaoci usluga za stare. Rezultati su pokazali da su starije osobe korisnici snažnije percipirale nasilje od doktora opšte prakse (koji su prva linija u prepoznavanju nasilja, jer su stare osobe najviše upućene na korišćenje usluga ovih davalaca), a koji, u konkretnom slučaju, nisu nasilje identifikovali kao značajan problem ispitivane grupe. Takođe, stariji pružaoci usluga u socijalnoj zaštiti (u domovima za stare, pomoći u kući i u drugim oblicima zaštite) percipiraju problem nasilja kao manje izražen, nego same stare osobe. Osim toga, podaci su pokazali da su žene češće prepoznavale postojanje seksualnog nasilja od muškaraca.

Novije istraživanje nasilja nad starijim osobama u porodici sprovedeno je na području Ujedinjenog Kraljevstva (O'Keefe i sur., 2007⁵). Autori su ispitali nekoliko oblika nasilja: psihičko, tjelesno, materijalno i seksualno nasilje te zanemarivanje koje su starije osobe doživjele u posljednjih godinu. Nalazi su pokazali da je najčešće prisutno zanemarivanje, slijedi materijalno (0,7%), psihičko i tjelesno nasilje je podjednako iskazano seksualno nasilje koje je najrjeđe iskazani oblik nasilja.

Kritički osvrt na postojeća istraživanja ukazuje na to da razlike u dobijenim podacima nisu prvenstveno odraz kulturoloških razlika ili stvarne razlike u izloženosti nasilju, već dasu posljedica metodološke neujednačenosti i manjkavosti. Ograničenja su vezana za poteškoće u prikupljanju podataka o nasilju nad starim osobama, zbog njihove nespemnosti i u pristupu starim osobama, zatim vezanih za definisanje problema, nivoa izloženosti, te medijatore i moderatore nasilja. Kao što navodi NCEA

---

⁴ Helemes, E. & Cuevas, M. (2007). Perceptions of elder abuse among Australian older adults and general practitioners. *Australian Journal on Ageing*, 26 (3), 120-124

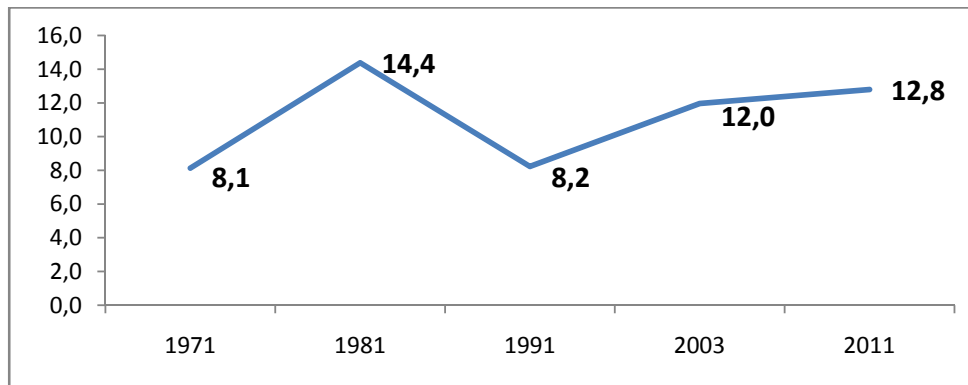
⁵ O'Keefe, M., Hills, A., Doyle, M., McCreadie, C., Scholes, S., Constantine, R., Tinker, A., Manthorpe, J., Biggs, S. & Erens, B. (2007). UK study of abuse and neglect of older people. Prevalence survey report. London: National Centre for Social Research, King's College

(1998⁶) »nasilje nad starijima je teže identifikovati nego nasilje nad djecom, jer socijalna izolacija starih može povećati i rizik nasilja sam po sebi i biti poteškoća utvrđivanja ove pojave.

Dugotrajnost i težina posljedica nasilja nad starima upućuje na potrebe adekvatnog tretmana ovih osoba, kao i potrebe definisanja preventivnih programa. Prethodno treba senzibilisati i edukovati pružaoce usluga da prepoznaju i adekvatno tretiraju nasilje nad starima.

Zbog toga što je nasilje nad starima skriveno i što ga je teško ispitivati, vrlo je teško odrediti njegovu prevalencu, ali činjenica je da je ono postalo opšti društveni problem i njegove se posljedice očituju u različitim područjima društvenog života. Naime, nasilje utiče na kvalitet života starih osoba, mjereno uslugama koje im se pružaju, ali utiče i na povećanje troškova zdravstvene i socijalne zaštite, jer utiče na frekvenciju navedenih usluga.

U Crnoj Gori, do sada, nije bilo istraživanje nasilja među starim osoba, jer se od skora počelo razgovarati na tu temu, pa je pretpostavka uspostavljanja sistema monitoringa i tretmana nasilja osnova analize dobijenih podataka. Na ovaj način se formira baza za kreiranje adekvatne politike usmjerene ka zaštiti starih osoba. Zaštita od nasilja preduslov je unaprijeđenja kvaliteta života starih osoba.

Grafik 1: Procenat starijih od 65 godina u ukupnoj populaciji na popisima od 1971.godine⁷

⁶NCEA (1998). National elder abuse incidence study. Posjećeno 25.01.2007. na mrežnoj stranici: National Center on Elder Abuse: [http://www.elderabusecenter.org/pdf/publication/Final Statistics](http://www.elderabusecenter.org/pdf/publication/Final%20Statistics) .

⁷Podatke sa popisa 1971.godine i 1981.godine treba tumačiti imajući u vidu da rezultati uključuju i dijasporu.

Metodologija istraživanja

Istraživanje nasilja nad starim licima spada u određenoj mjeri u tzv. *viktimološka* istraživanja čija je osnovna karakteristika da je njihov predmet veoma senzitivna tema na koju ispitanici teško mogu dati direktne odgovore. U našem slučaju tema jeste bila osjetljiva, ali osnovni cilj nije bio utvrditi prevalencu konkretne pojave već identifikovati stavove i percepcije građana o njoj. Ovako definisan cilj uz posebnu pažnju prilikom koncipiranja instrumenta opravdava izbor anketnog metoda u istraživanju. Zbog toga je upitnik koji je korišten za istraživanje dizajniran na osnovu konsultacija unutar projektnog tima koji je uključio profesionalce iz oblasti gerontologije, psihologije i socijalne psihologije i na osnovu uporednih upitnika kojima je ova pojava mjerena od strane drugih međunarodnih i nacionalnih timova.

Prilikom dizajna upitnika autori su u određenim situacijama pribjegli tzv. projektivnoj tehnici koja podrazumijeva formulaciju kojom se od ispitanika traži, ne da podijeli samo, sopstveno iskustvo, već "tuđe" za koje "zna". To je u situaciji kada se govori o osjetljivim temama mnogo lakše nego kada se postave direktna pitanja pa se samim tim i češće koristi kada su u pitanju osjetljive teme istraživanja.

Upitnik sadrži nekoliko djelova: uvodna pitanja, pitanja opšte percepcije starosti, briga o starim licima, nasilje nad starim osobama, percipirani oblici nasilja i zaštita starijih osoba. Na kraju upitnika nalaze se demografska pitanja.

Terenski dio istraživanja je sproveden u periodu od 8. do 20. septembra 2014. godine na teritoriji cijele Crne Gore. Uzorak je uključio 1001 ispitanika starosti preko 18 godina što je omogućilo reprezentativnost na nivou države uz standardnu grešku mjerenja od +/-3.09%.

Istraživanje je sprovedeno korišćenjem komunikacione strategije intervjua, tzv. *face to face* metodom od strane grupe iskusnih anketara.

Uz dio istraživanja koji je podrazumijevao prikupljanje podataka upitnikom, dodatne informacije su obezbijedene putem intervjua koji su rađeni sa geronto-domaćicama.

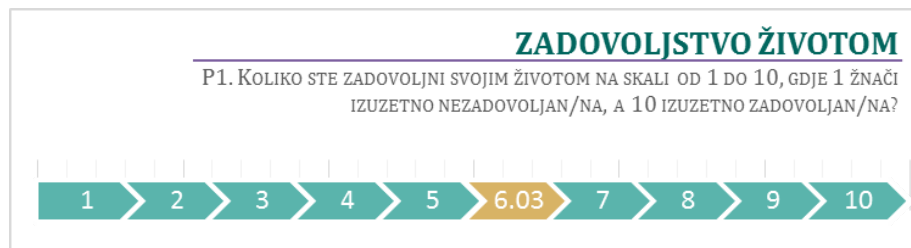
Nakon prikupljanja i unosa podataka sprovedena je logička i terenska kontrola anketa, a nakon toga postratifikacija u odnosu na populacione kategorije kako bi se osigurala željena reprezentativnost.

Istraživanje je sproveo Centar za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta Crne Gore.

Uvodna pitanja i percepcija starosti

U uvodnom dijelu upitnika, postavljen je niz pitanja koja za cilj imaju da se ispitanik uvede u osnovnu temu istraživanja. Prvo od njih bilo je pitanje o opštem zadovoljstvu životom. Kao što vidimo, prosječno zadovoljstvo građana Crne Gore na skali od 1 (gdje 1 znači izuzetno nezadovoljan) do 10 je 6.03, tj. zadovoljstvo je nešto iznad sredine.

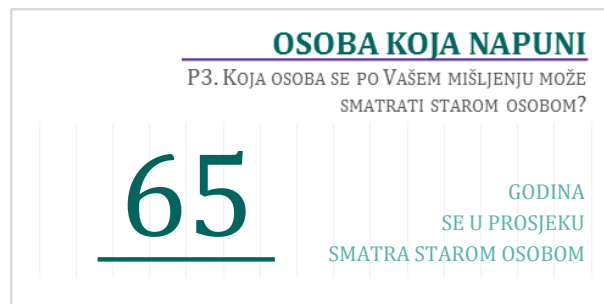
Kada su, pak, ispitanici upitani da na istoj skali ocijene zadovoljstvo životom starijih osoba njihova ocjena je ispod prosjeka – 4.13. Ako ukrstimo podatke o zadovoljstvu svojim životom sa starosnim kategorijama, dobijamo podatke da mladi u prosjeku svoje zadovoljstvo ocjenjuju najviše 6.9, zatim srednjovječni 5.8 i stari 5.4 (preko 55 godina) i 5.2 (preko 65 godina). Interesantno je primijetiti da ispitanici starije grupe zadovoljstvo sopstvenim životom ocjenjuju nešto više nego što ocjenjuju zadovoljstvo životom svoje grupe. Svoj život ocjenjuju sa 5.4, a zadovoljstvo životom svoje grupe sa 3.7.

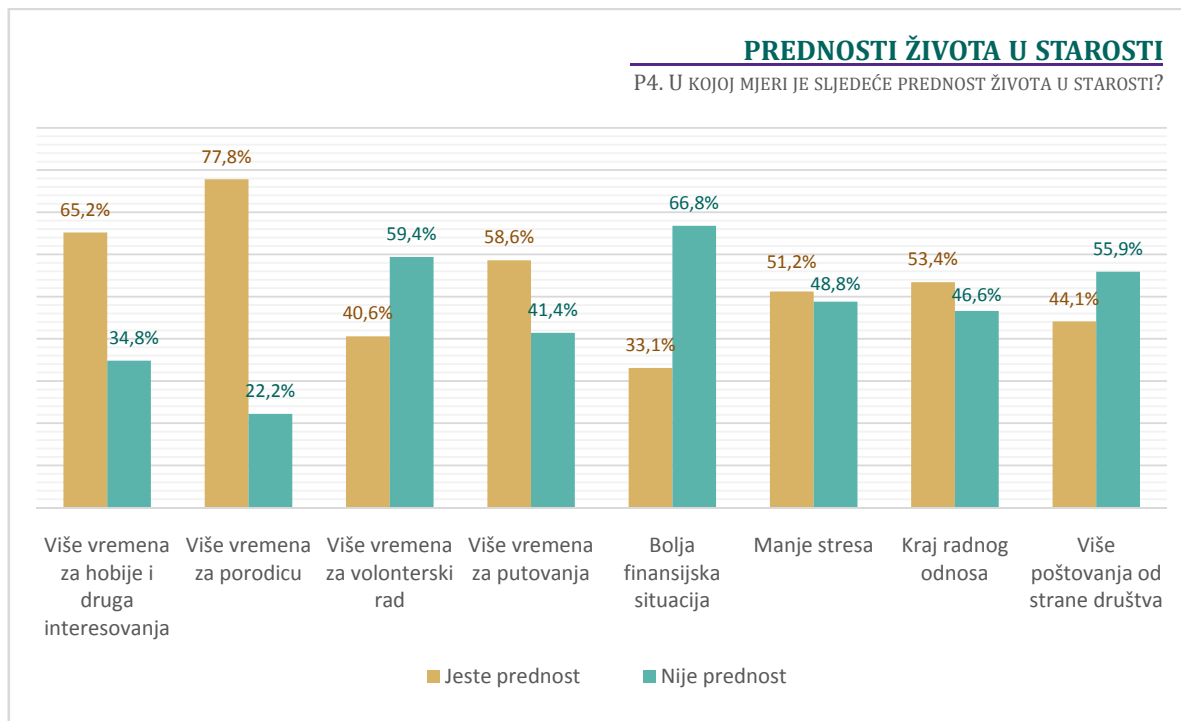
Ukoliko podatke o zadovoljstvu ukrstimo sa distribucijom ispitanika u odnosu na regiju u kojoj žive vidimo da je u prosjeku najviše zadovoljstvo u centralnoj regiji, dok je najniže u sjevernoj. To se odnosi i na pitanje o zadovoljstvu sopstvenim i percepciji zadovoljstva životom starih osoba. Ovaj nalaz nije iznenađujući, budući da sjeverna regija, u odnosu na socio – ekonomske i razvojne parametre, osjetno zaostaje u odnosu na središnju i južnu regiju, što svakako utiče na percipiranu razliku u zadovoljstvu životom.

REGIJA	KOLIKO STE ZADOVOLJNI SVOJIM ŽIVOTOM?	KOLIKO SU STARIJE OSOBE ZADOVOLJNE SVOJIM ŽIVOTOM?	KOJA OSOBA SE PO VAŠEM MIŠLJENJU MOŽE SMATRATI STAROM? OSOBA KOJA NAPUNI
SJEVER	5.76	3.94	67
CENTAR	7.03	4.64	63
JUG	6.03	4.13	65

Naredno pitanje je bilo usmjereno ka tome da se procijeni *kad se neka osoba po mišljenju ispitanika može početi smatrati starom*. Aritmetička sredina odgovora na ovom pitanju je 65 godina ali je modus, tj. najčešći odgovor bio “60”. Ova pojava uslovljena je zakonskom starošću koja definiše obim prava u vezi sa hronološkim starenjem. Sasvim je jasno da je starost individualna pojava i da se prema kvantitetu ona ne može procijenjivati. Ukoliko “starosti” pristupimo kao konstrukt, čije su karakteristike u smislu socijalne percepcije (a shodno tome i reakcije) okoline različite od karakteristika “djetinjstva”, “mladalaštva” ili “zrele dobi” ova cifraje značajna jer može pružiti odgovor na pitanje: sa koliko godina osoba u Crnoj Gori biva percipirana kao pripadnik kategorije “starijih osoba”? Ovo dalje upućuje na mogućnost da se, prema ljudima koji su stariji od identifikovane dobi (65 godina) njihovo socijalno okruženje ponaša drugačije nego što se ophodi prema mlađim osobama, što prirodno proizlazi iz činjenice da su, u percepciji žitelja Crne Gore, ljudi koji imaju preko 65 godina percipirani kao posebna grupa (ili konstrukt) sa osobnim svojstvima.

Na pitanje o prednostima života u starosti, ispitanici su izdvojili odgovore koji se u osnovi odnose na više vremena koje pojedinac ima na raspolaganju, prevashodno za porodicu (77.8%), hobije (65.2%) i putovanja (58.6%). Najmanje kao prednost vide bolju finansijsku situaciju (66.8%), više poštovanja od strane društva (55.9%) i više vremena za volonterski rad (59.4%). Posebno je indikativno da ispitanici vide kao nedostatak života u starosti poštovanje od strane društva. Ovo nas upućuje na zaključak da je, prema mišljenju naših ispitanika, percepcija “starijih osoba” (kao i “starosti”) od strane društva u biti negativna, što može biti jedna od polaznih tačaka u radu na poboljšanju položaja starih osoba u Crnoj Gori.

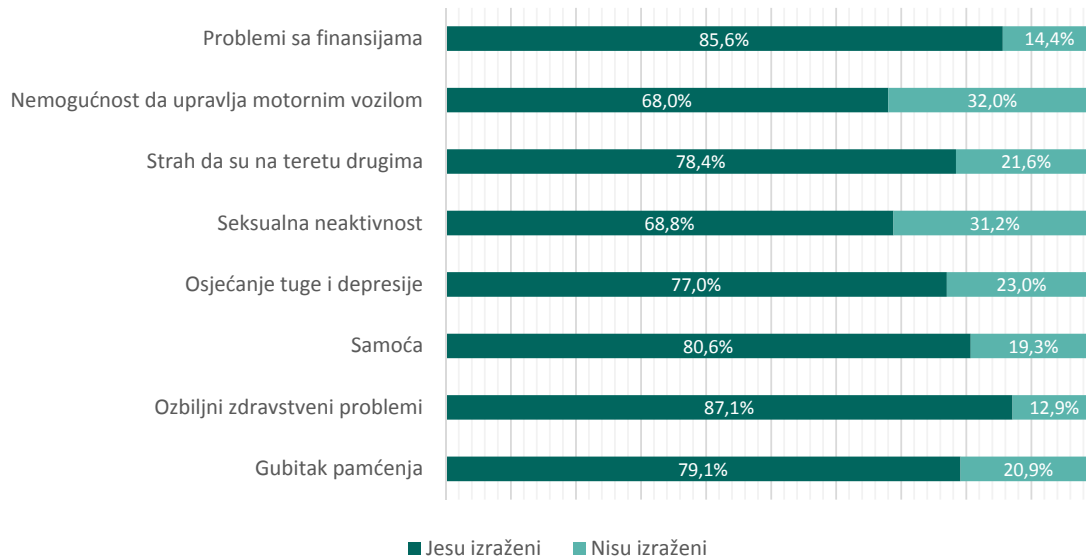

Kada su u pitanju problemi koji su izraženi kod starijih ljudi ispitanici najviše ističu ozbiljne zdravstvene problem (87.1), probleme sa finansijama (85.6%) i samoću (80.6%).

Navedeni problemi, vrlo često, su međusobno uslovljeni, a činjenica je da je multimorbidnost odlika starije životne dobi, jer se, zbog kumulativnog djelovanja, velikog broja faktora rizika tokom života, javlja istovremena pojava više hroničnih oboljenja. Zdravstveni problem su najizraženiji, jer oni uslovljavaju kretanje, zbog čega se evidentira samoća, ali i radnu nesposobnost, što uslovljava problem sa finansijama.

PROBLEMI IZRAŽENI KOD STARIJIH LJUDI

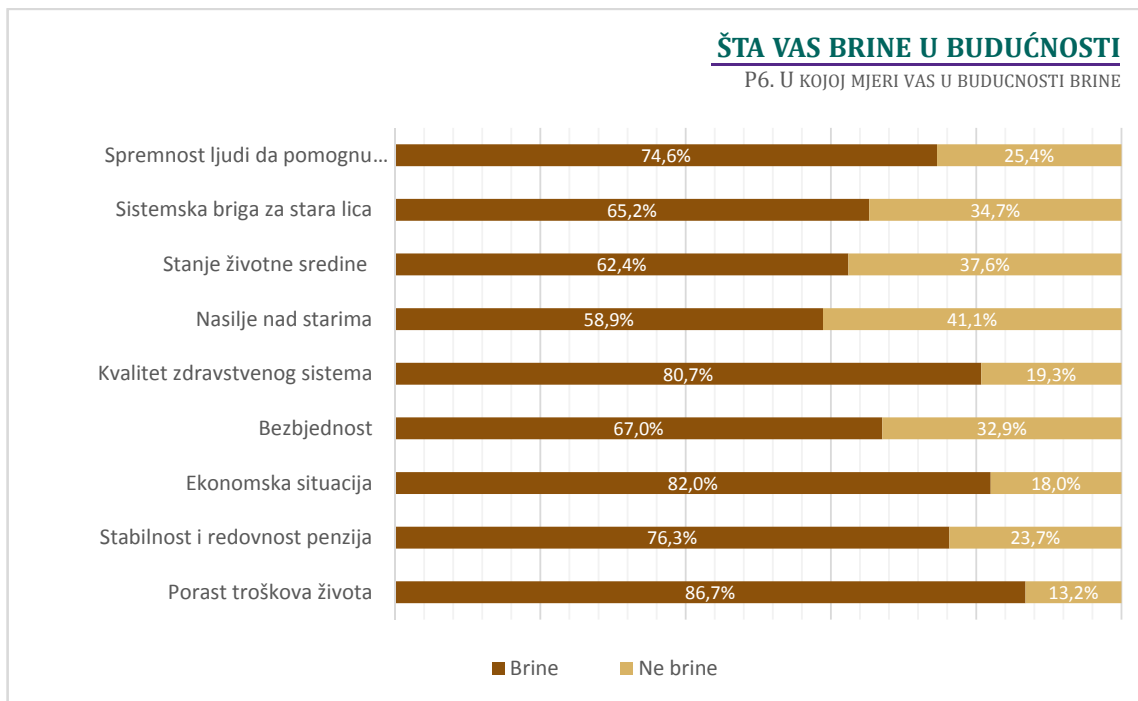
P5. ŠTA BISTE REKLI, U KOJOJ MJERI SU OVI PROBLEMI IZRAŽENI KOD STARIJIH LJUDI?

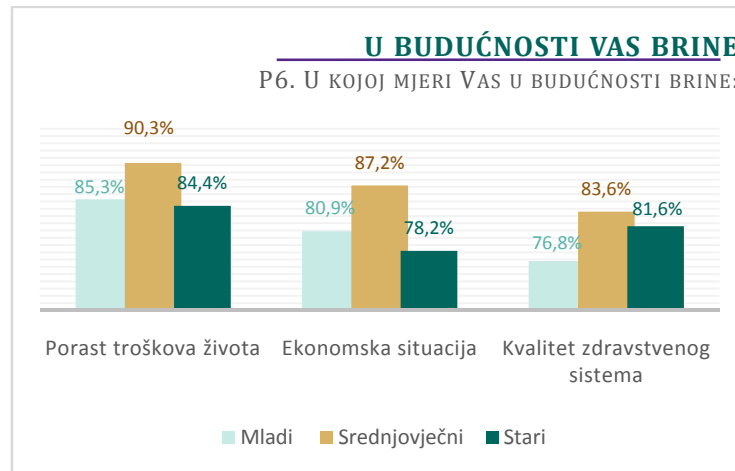
Generalno, ispitanike u budućnosti najviše brine porast troškova života (86.7%), ekonomska situacija (82%) i kvalitet zdravstvenog sistema (80.7%). I ovaj rezultat potvrđuje da su, prije svega, problemi ekonomske i zdravstvene prirode ti koji su, u percepciji ispitanika, povezani sa starošću.

ŠTA VAS BRINE U BUDUĆNOSTI

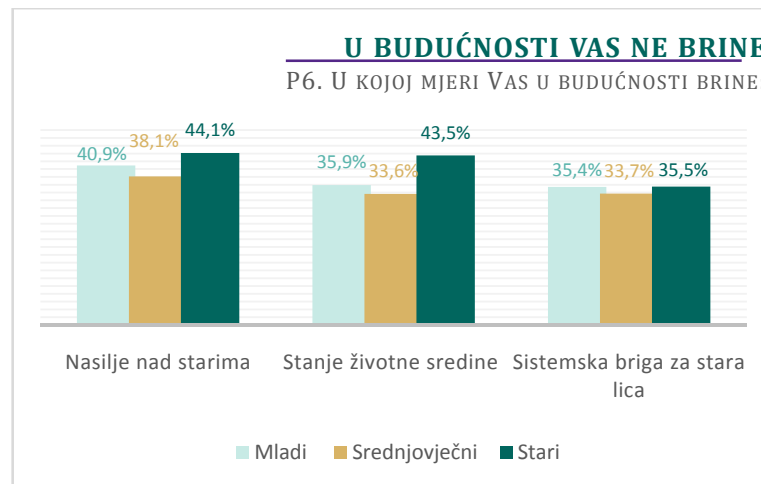
P6. U KOJOJ MJERI VAS U BUDUCNOSTI BRINE

Ukoliko odgovore na prethodno pitanje pogledamo u odnosu na starosne kategorije, vidimo da porast troškova života najmanje brine starije, kao i ekonomska situacija, jer oni svoje potrebe vezuju za kraći vremenski period (trenutna situacija), dok srednjovječni gledaju malo više u budućnost. Interesantno je primijetiti da kategoriju srednjovječnih ispitanika više brine kvalitet zdravstvenog sistema nego starije, jer promjene u svim društvenim sferama, značajno se reflektuju na zdravstveni sistem, a srednjovječni su budući korisnici usluga ovog sistema, pa ih, logično, brine kvalitet usluga koje će tamo ostvarivati.

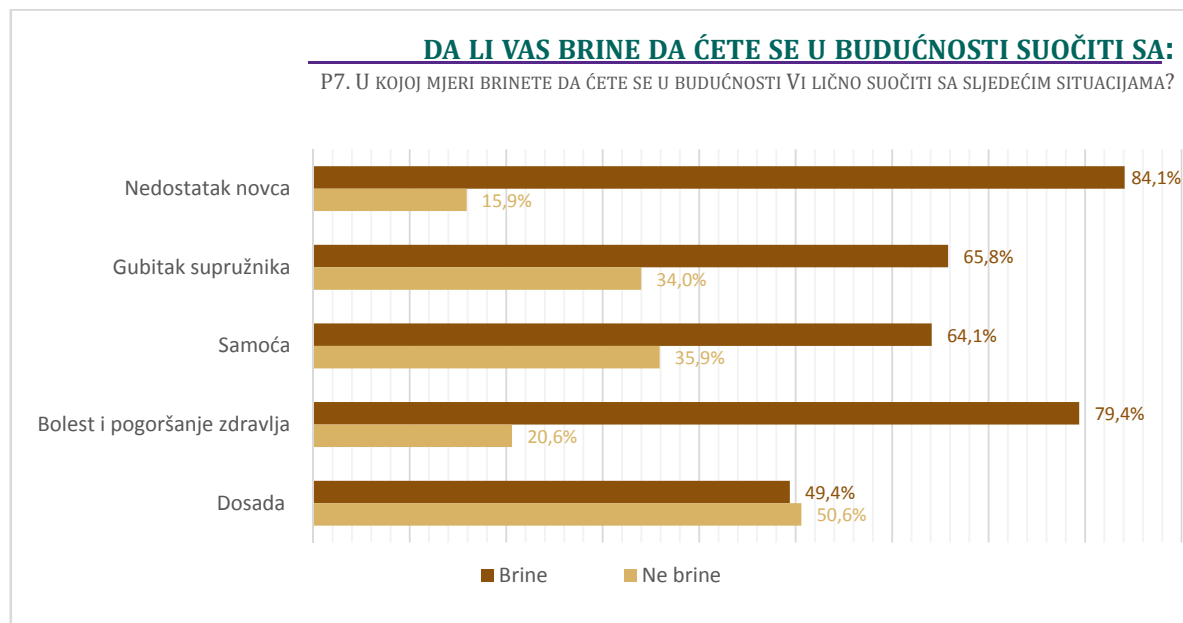

Interesantno je primijetiti da su stari u prosjeku najmanje zabrinuti u budućnosti kada je u pitanju nasilje nad starima, stanje životne sredine, pa čak i sistemska briga za stara lica.

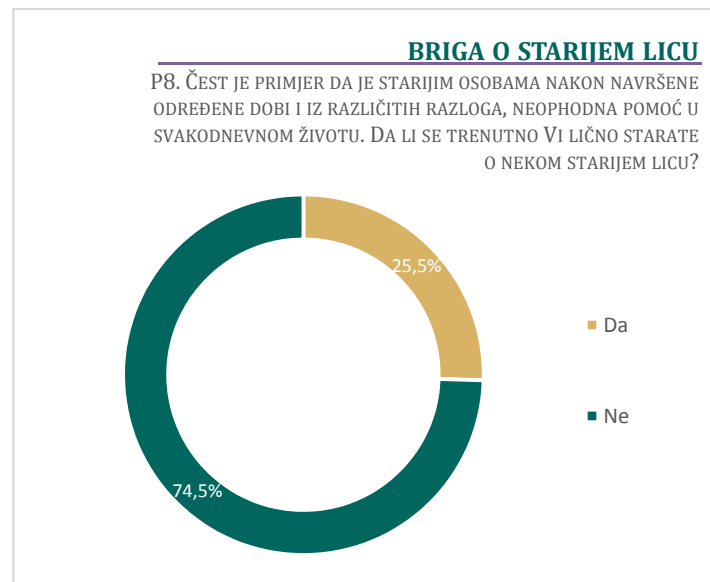
Kada je u pitanju lični plan, ispitanike najviše u budućnosti brine nedostatak novca (84.1%), pogoršanje zdravlja i (79.4%) i gubitak supružnika (65.8%). Osim što potvrđuje ranije istaknutu anticipaciju

zdravstvenih i finansijskih situacija kao potencijalno problematičnih, ovaj nalaz signalizira da ispitanike brine i mogući gubitak supružnika. Ovo se može dovesti u vezu sa odgovorima na stav 5 ovog pitanja u upitniku, gdje je samoća u starosti jasno prepoznata od strane ispitanika kao jedan od posebno izraženih razloga za brigu.

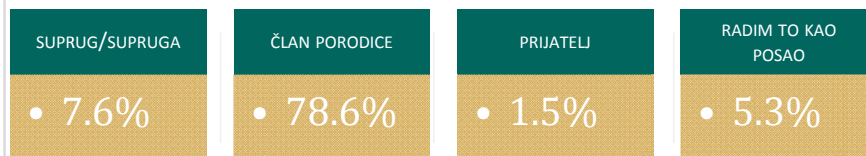
Briga o starim licima

Oko četvrtina ispitanika se na određeni način stara o nekom starijem licu, pri čemu je to najčešće član porodice (78.6%). Upitani koliko prosječno vremena provode brinući se o starim licima ispitanici su odgovorili 53.5 sati nedeljno ili 7.6 sati dnevno. Ukupno 15.9% ispitanika je reklo da se o nekom starom licu brine non stop, tj. 24h. Dodaćemo i da su geronto – domaćice koje smo intervjuisali naznačile da je “briga o starima” od strane članova porodice često dvosmislena, pošto relacija u kojoj član rodbine starijeg lica “brine” o ovom licu, ispod naizgled zaštitničkog odnosa, uključuje i različite (uglavnom prikrivene) oblike zlostavljanja.

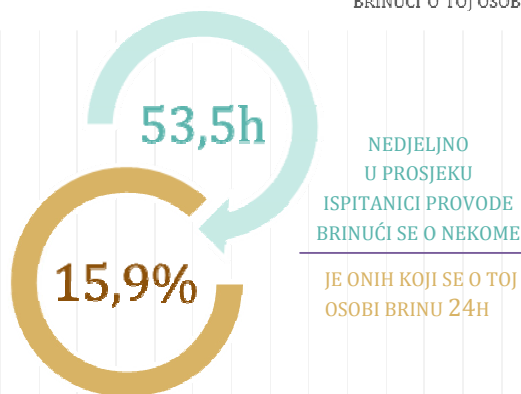
O KOME SE BRINETE

P9. UKOLIKO STE NA PRETHODNO PITANJE ODGOVORILI SA DA, MOŽETE LI NAM REČI U KOJOJ VRSTI RELACIJE/ODNOSA STE SA OSOBOM O KOJOJ BRINETE?

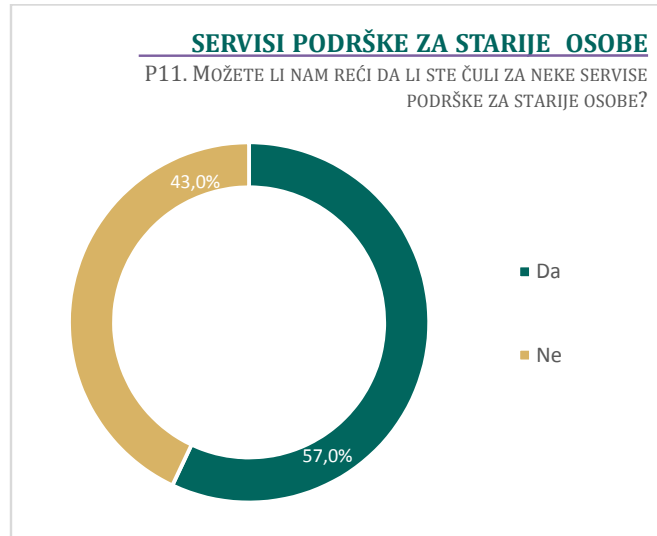
NEDJELJNA BRIGA

P10. KOLIKO OKVIRNO SATI NEDJELJNO PROVODITE BRINUĆI O TOJ OSOBI?

Naredni set pitanja odnosio se na servise podrške za starije osobe. Većina ispitanika je čula bar za jedan takav servis (57%). Onima koji su rekli da su čuli za neke servise postavljeno je otvoreno pitanje da ih nabroje. Dobijeni su sljedeći odgovori: Crveni krst (kućna njega), nevladine orgaizacije koje se brinu za stara lica, NET-AGE, dnevi boravak, dom za stare, kućna njega, klub dom, dnevni boravak za stare u NK, dom - Risan, dom - Bijelo Polje, dom - Danilovgrad, geronto domaćice, dom za stare - Kumbor, Lokalne samouprave, mladi obilaze i pomazu starijim osobama kao volonteri, NVO "treće doba", obilazak starih i

kupovina lijekova i namirnica, Pomoć preko zavoda za zapošljavanje, pomoć pri Mitropoliji, privremeni smještaj, Sekretarijat za socijalno starenje.

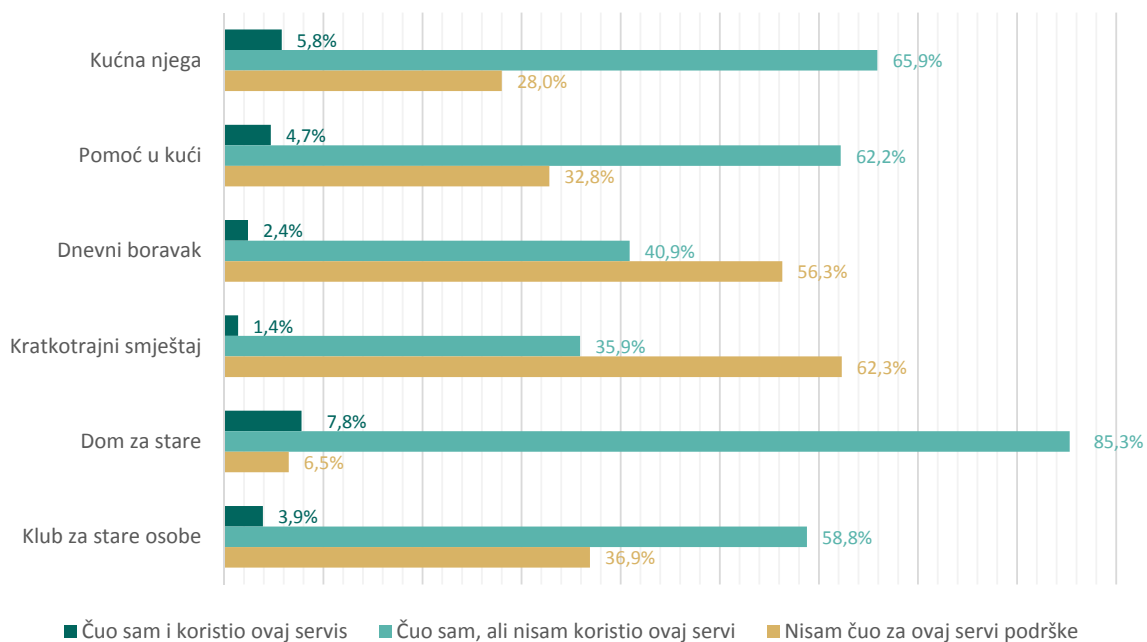

Nakon otvorenog pitanja, postavljeno je isto u zatvorenoj formi. Naime, ispitanicima su pomenuti razni servisi i od njih je traženo da kažu da li su za isti čuli ili nisu. U narednom grafiku su predstavljeni podaci po kojima su ispitanici najčešće čuli za dom za stare. Najrjeđe su, pak, čuli za kratkotrajni smještaj (62.3%), dnevni boravak (56.3%) i klubove za stare (36.9%), što ukazuje na to da su stare osobe upoznate sa servisima kojima bi bila potrebna određena prezentacija, zbog nedostatka informacija o postojanju različitih oblika zaštite. Ipak, uočava se da postoje servisi za koje stari ljudi nemaju informacije ili su one nepotpune, kao one koje se odnose na mogućnosti zadovoljenja zdravstvenih potreba u sopstvenoj kući i druge.

Ukrštanjem sa starosnim kategorijama odgovor na ovo pitanje ne daje statistički značajne razlike što znači da su vrijednosti izjednačene na nivou opšte populacije.

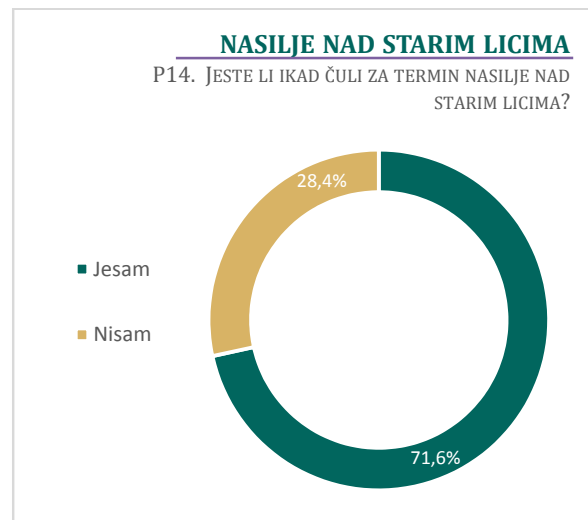
SERVISI PODRŠKE ZA STARIJE OSOBE

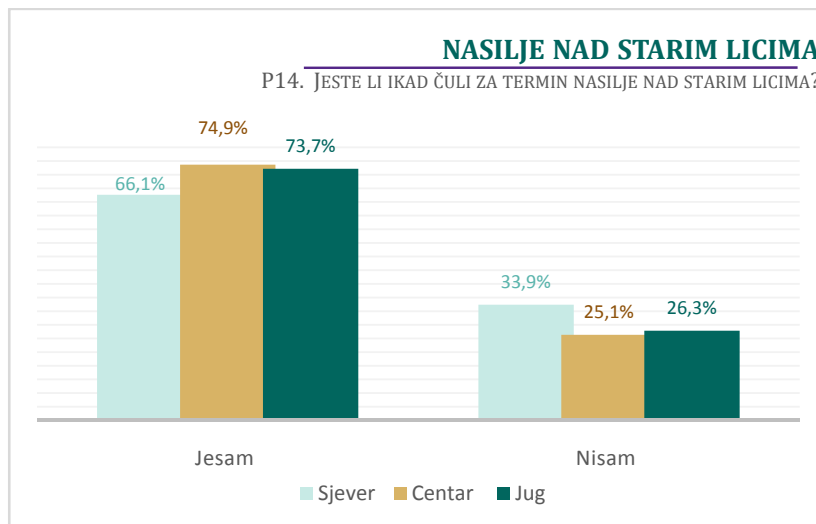
P13. DA LI STE ČULI DA U CRNOJ GORI POSTOJE ORGANIZOVANI SLJEDEĆI SERVISI PODRŠKE ZA STARIJE OSOBE?

Nasilje nad starim licima

Prvo pitanje u ovom dijelu je uvodnog karaktera i ispitanici treba da se odrede u odnosu na to da li su ikad čuli ne za samu pojavu već za termin *nasilje nad starim licima*. Interesantno je da skoro trećina ispitanika tvrdi da nikad nije čula za taj termin, što je potvrda činjenice da stari ljudi nerado govore o pojavama nasilja nad njima. Osim ovoga, treba imati u vidu da oni fenomeni sa kojima smo upoznati i o njima imamo informacije, bitno determinišu naše ponašanje u odnosu na te fenomene. Stoga, ukoliko pojedinac nije upoznat/nije u stanju da prepozna određene oblike ponašanja prema starim licima kao nasilje nad ovim licima, pa, shodno tome, nema informaciju ni o činjenici da i ovi oblici ponašanja mogu biti kažnjivi ili naići na osudu, ostaje mogućnost da će ovakav pojedinac prije manifestovati nasilje prema starim licima nego one osobe koje su upoznate sa konceptom nasilja nad starima, kao i sa posljedicama ovakvog ponašanja. Navešćemo i da su ispitanice u intervjuu jednoglasno tvrdile da je nasilje nad starim licima u Crnoj Gori veoma izraženo, uz to što se o njemu ne govori, te ovi oblici nasilja, po pravilu, ostaju prikriveni intimom porodičnih relacija.

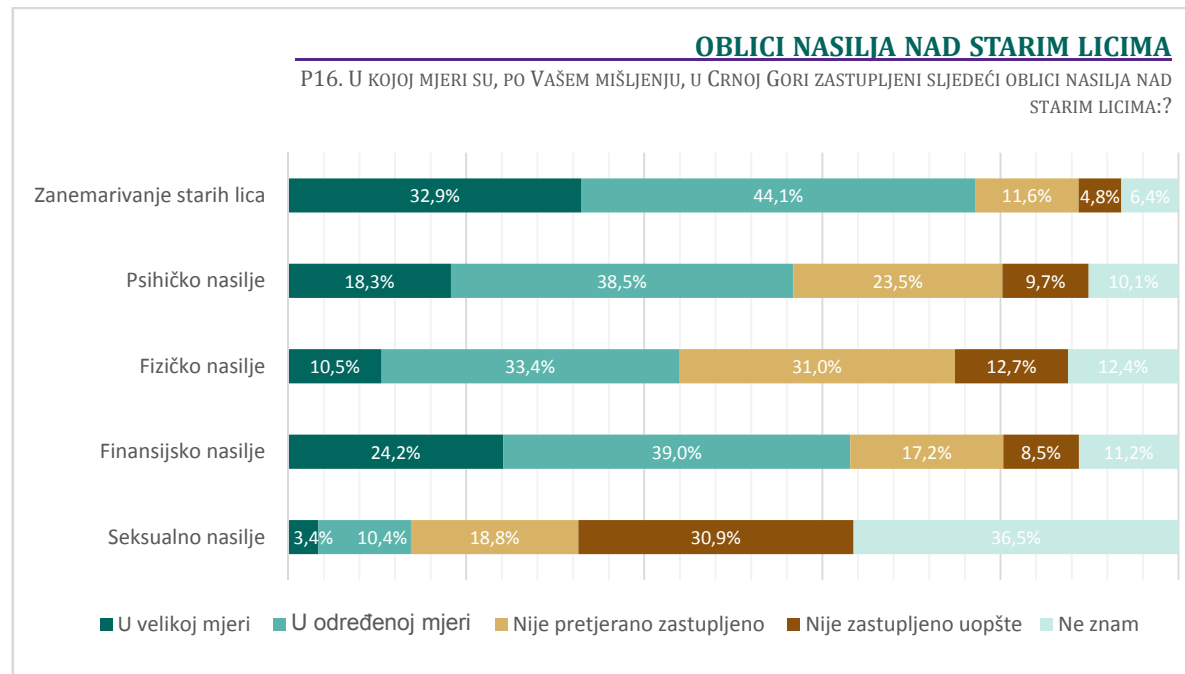

U narednom pitanju ispitanicima je u otvorenom obliku ostavljena mogućnost da sami napišu kakvim su oblicima nasilja po njihovom mišljenju podvrgnuti stari ljudi. Broj i raznovrsnost odgovora je veoma indikativna. Jednom ili više puta, pomenuti su sljedeći oblici nasilja nad starim ljudima: Omalovažavanje, bez pomoći od sopstvene djece i društva, nemaština, nebriga okoline, bivaju odbačeni od svojih najbližih, davanje prevelike doze lijekova da spavaju duže, diskriminacija, ekonomsko, fizičko i psihičko nasilje, loša zdravstvena zaštita, zanemarivanje, verbalno zlostavljanje, fizički napad na stare zbog novca, iznuda novca, prevara, penzije im krađu, novčano uslovljavanje, ignorisanje, isključivanje iz svega, ismijavanje, istjerivanje iz kuća, izolovanost, nepostovanje, zastrašivanje, kritikovanje i naređivanje, male penzije, maltretiranje, neuvažavanje, neriješeno stambeno pitanje, nedavanje hrane i vode, nepažnja, nepoštovanje, grubo ponašanje, nisu u stanju da vode računa o higijeni, prijetnje, psovke, primoravaju ih mladi da rade pod stare dane, samoća i izolovanost, seksualno nasilje, silovanje, stavljanje u dom i napuštanje, torture, tuku ih, ubistva, udaranje, guranje.

Nakon otvorenog pitanja, ponuđeno je ispitanicima u zatvorenoj formi da procijene u kojoj mjeri su u Crnoj Gori zastupljeni konkretni oblici nasilja. Kao najčešće, ispitanici percipiraju zanemarivanje starih lica (77%), zatim finansijsko nasilje (63.2%) i psihičko nasilje (56.8%). Naglasićemo da su ovi oblici nasilja identifikovani i od strane geronto-domaćica kao dominantni oblici nasilja nad starim licima u našoj sredini.

OBLICI NASILJA NAD STARIM LICIMA

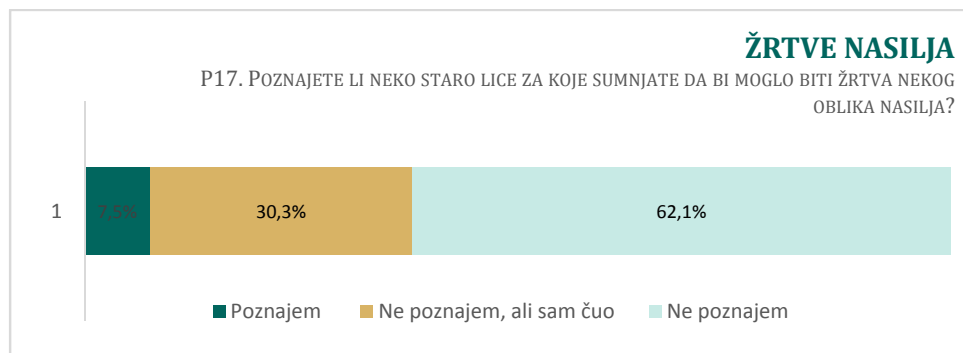
P16. U KOJOJ MJERI SU, PO VAŠEM MIŠLJENJU, U CRNOJ GORI ZASTUPLJENI SLJEDEĆI OBLICI NASILJA NAD STARIM LICIMA:?

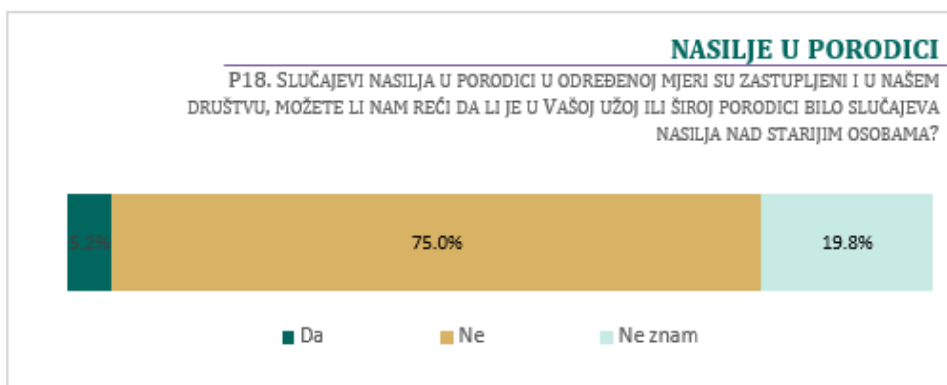
Na pitanje da li poznaju neko staro lice za koje sumnjaju da bi moglo biti žrtva nekog od oblika nasilja, čak 7.5% ispitanika je odgovorilo potvrdno. Pored toga njih 30.3% ne poznaje lično, ali je čulo za takav slučaj. Imajući u vidu osjetljivost ovog pitanja, procenat od 37.8% može se posmatrati kao relativno konzervativan u odnosu na stvarno stanje.

ŽRTVE NASILJA

P17. POZNAJETE LI NEKO STARO LICE ZA KOJE SUMNJATE DA BI MOGLO BITI ŽRTVA NEKOG OBLIKA NASILJA?

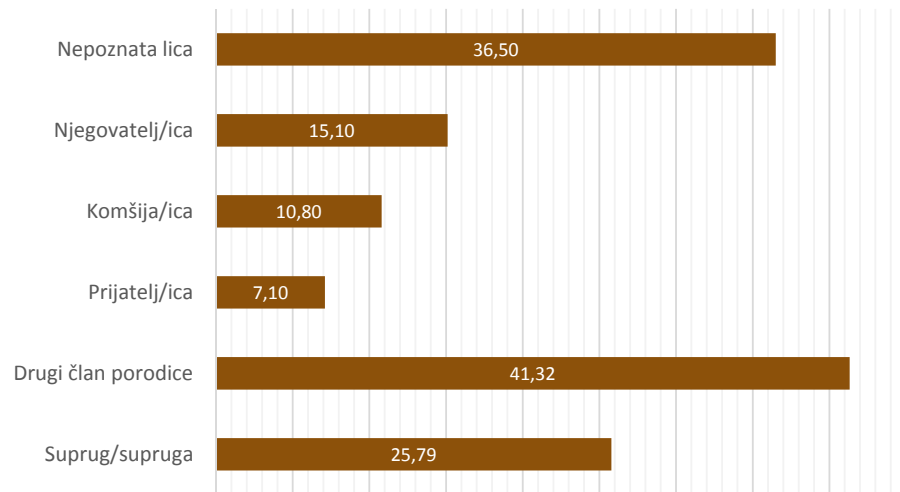
Odgovor na sljedeće pitanje je veoma zabrinjavajući. Naime, čak 5.2% ispitanika nije imalo problem da na pitanje da li je u njihovoj porodici bilo slučajeva nasilja nad starijim licima odgovori pozitivno. Njih 19.8% tvrdi da nema odgovor. Imajući u vidu osjetljivost teme i direktnost pitanja, procenat u stvarnosti se procjenjuje kao veći, što u odnosu na start od 5.2% *prijavljenog* daje osnov za zabrinutost.

Među počiniocima nasilja, ispitanici najčešće percipiraju druge članove porodice (41.3%) i nepoznata lica (36.5%), a samo nasilje se najčešće dešava kod kuće (30.9%). To sve ukazuje na to da se dešava u prostoru i od strane lica koja bi po pravilu kod starih lica trebalo da izazivaju osjećaj sigurnosti. Međutim, i dosadašnja istraživanja su pokazali da su, stare osobe, izložene nasilju od strane lica koje poznaju. Podsjetićemo da su i geronto domaćice istakle da nasilje nad starijim licimaobično dolazi od članova njihove rodbine.

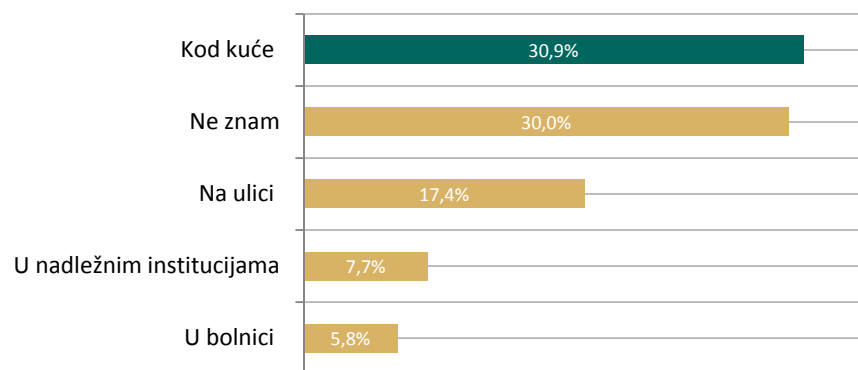
KO ZLOSTAVLJA STARA LICA NAJČEŠĆE

P19. PREMA VAŠEM MIŠLJENJU KO JE NAJČEŠĆE TAJ KOJI ZLOSTAVLJA STARA LICA?

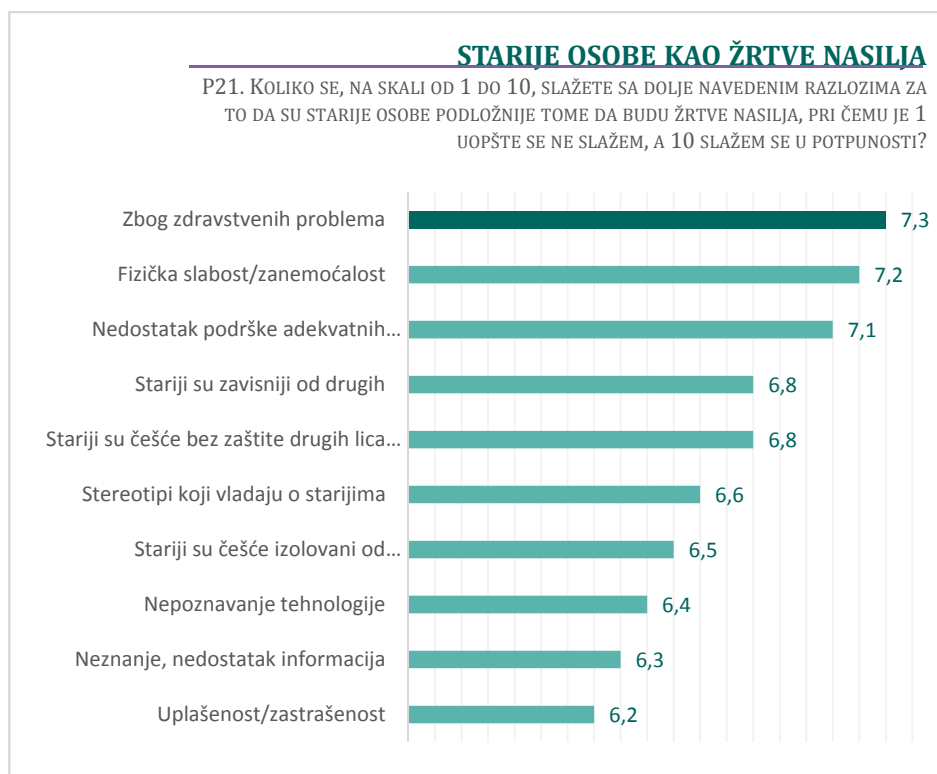

GDJE SE NASILJE NAJČEŠĆE DOGAĐA

P20. Prema Vašem mišljenju gdje se nasilje nad starim licima najčešće događa:

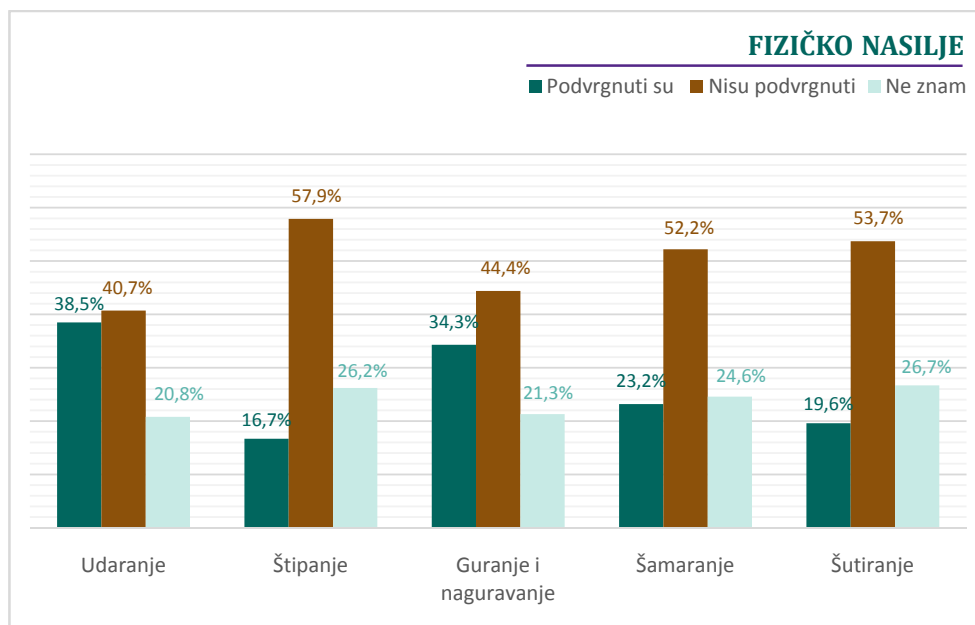
Kao razloge zbog kojih se starije osobe najčešće nalaze u položaju podložnih da budu žrtve nasilja, ispitanici najčešće percipiraju fizičku nemoć bilo zbog zdravstvenih problema ili zbog same starosti, ali i nedostatak podrške adekvatnih institucija. Istraživanje je pokazalo da se stare osobe osjećaju nemoćnim i u fizičkom kontekstu, ali u percepciji mogućnosti sopstvene zaštite. Ovo je, svakako, dio percepcije “starosti” u našem društvu, koja podrazumijeva da starije osobe nisu u poziciji da se adekvatno zaštite od pokušaja nasilja. Očigledno, rad na unapređenju formalnih sistema podrške koji bi mogli da ojačaju poziciju starije populacije, kao i edukacija populacije o ovim sistemima, bili bi djelotvorni u prevenciji nasilja nad starim licima.

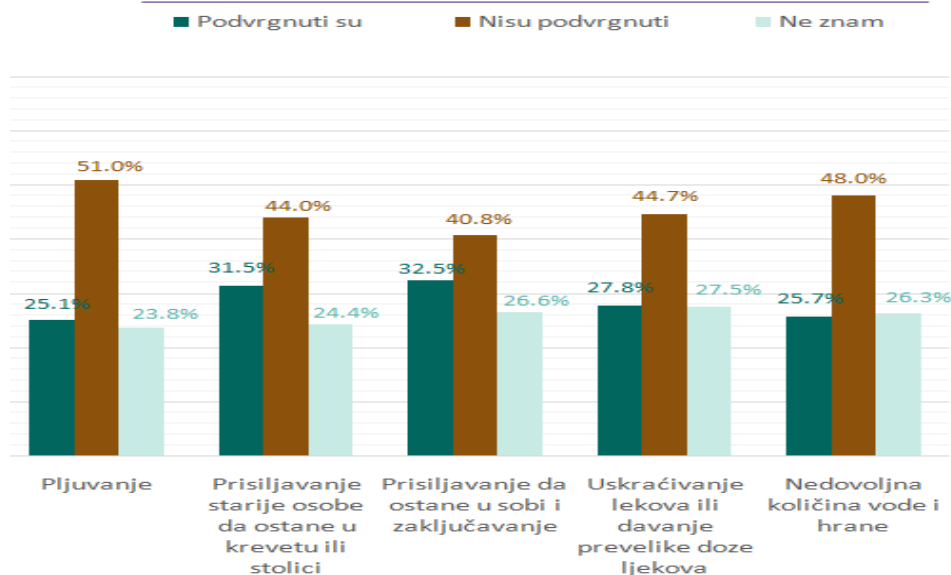
Oblici nasilja

U ovom dijelu upitnika ispitanicima je data lista sa različitim konkretnim oblicima fizičkog, psihičkog, ekonomskog i seksualnog nasilja, te zanemarivanja i od njih je traženo da procjene u kojoj mjeri su stari ljudi u Crnoj Gori podvrgnuti konkretno tom obliku nasilja.

Kad je u pitanju fizičko nasilje, ispitanici kao najčešće prepoznaju udaranje, guranje i nagurivanje, te prisiljavanje starih da ostanu u kući ili nekoj drugoj prostoriji uz zaključavanje.

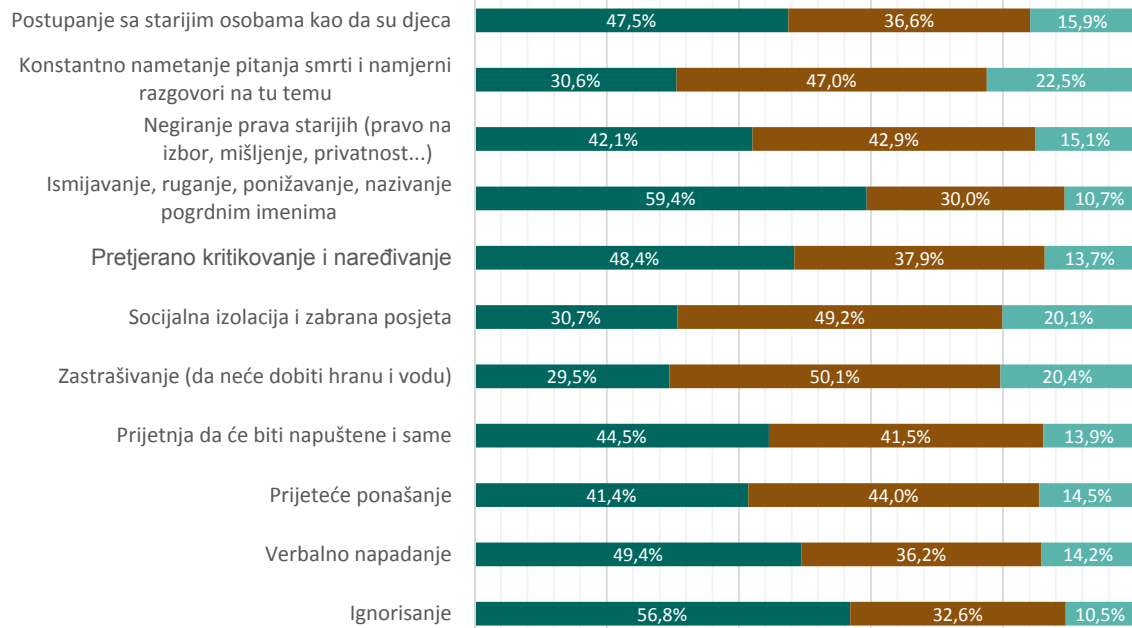
FIZIČKO NASILJE

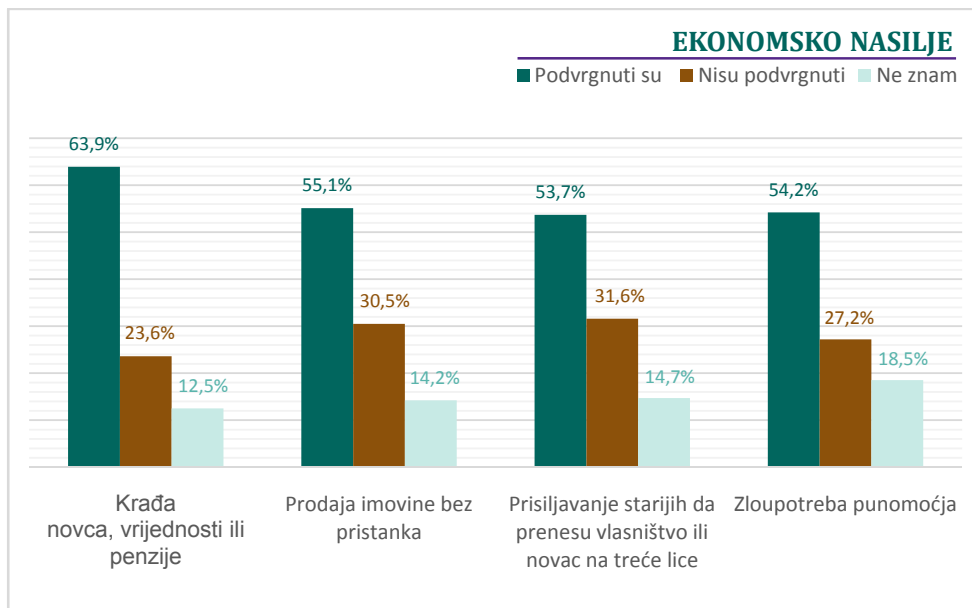

Kad je u pitanju psihičko nasilje, ispitanici kao najčešće percipiraju ismijavanje, ruganje, ponižavanje, nazivanje pogrđnih imenima, ignorisanje, te pretjerano kritikovanje i naređivanje. Činjenice pokazuju da je “*ejdžizam*” zasnovan na predrasudama, koje vrlo često, uslovljavaju diskriminaciju starih osoba. Diskriminacija se manifestuju kroz različite oblike ponašanja, a pri čemu, ostali dio populacije ne prepoznaje neadekvatne odnose prema starima. Vrlo često se u oslovljavanjima starih osoba koriste neprihvatljivi termini, a posebno kada se radi o ženama. Ovakav tretman rezultat je postojanja stereotipa koji se vezuju za starost i starenje.

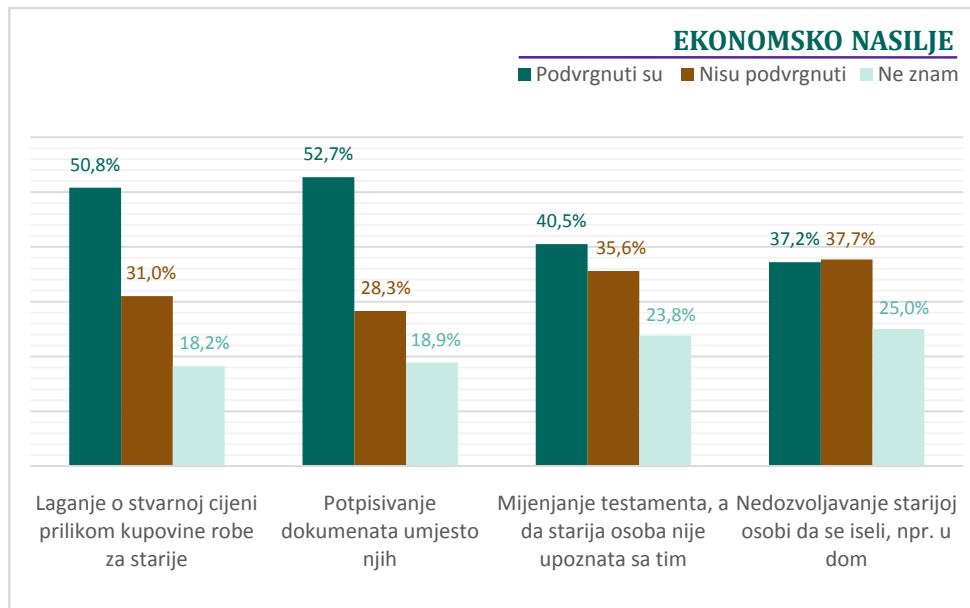
PSIHIČKO NASILJE

■ Podvrgnuti su ■ Nisu podvrgnuti ■ Ne znam

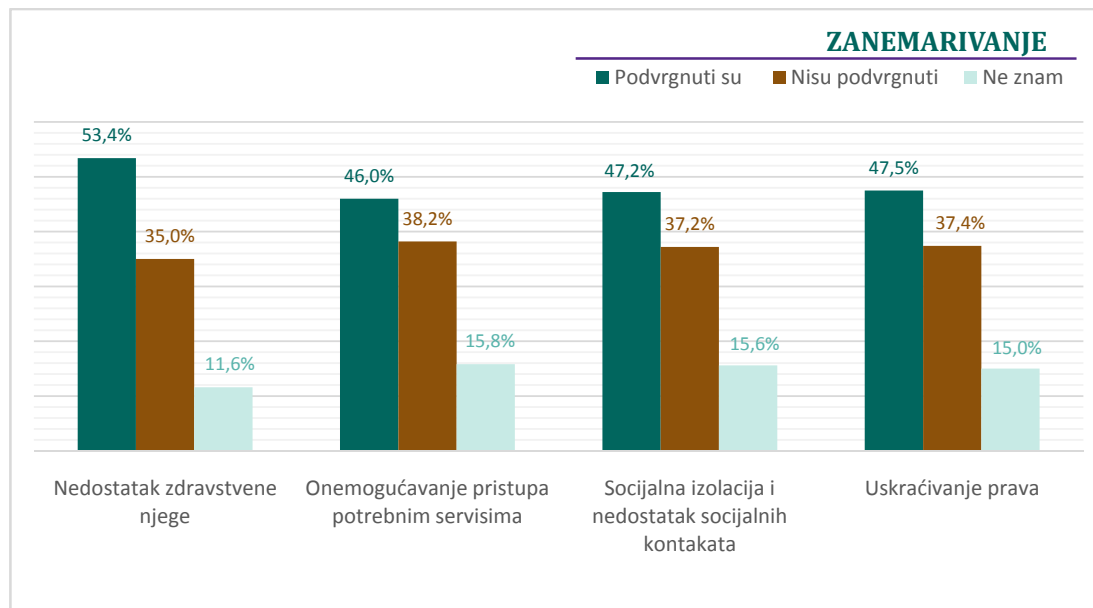
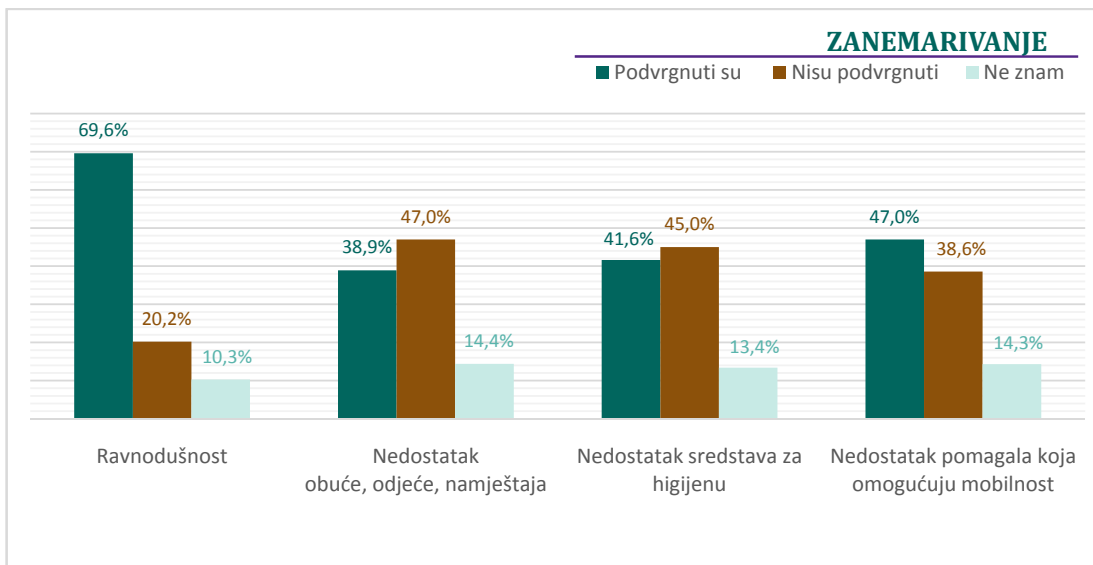

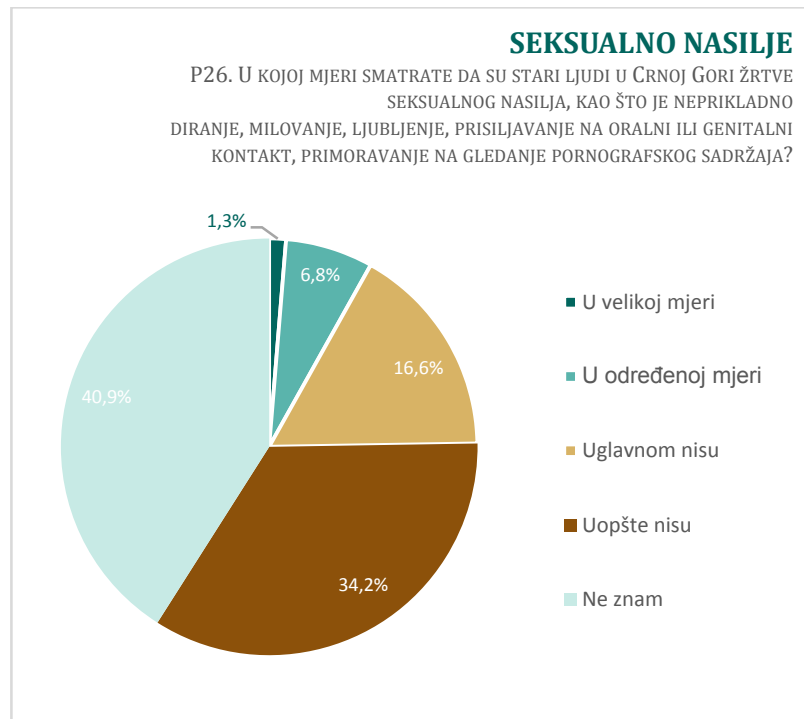
Interesantno je primijetiti veoma visoke procenete u kojima ispitanici percipiraju ekonomsko nasilje nad starima. Najčešće je u pitanju krađa novca, vrijednosti ili penzije, prodaja imovine bez pristanka i zloupotreba punomoćja. Geronto domaćice koje smo intervjuisali su, takođe, naglasile ekonomsko nasilje kao veoma rasprostranjeno.

Čak 69.6% ispitanika prepoznaje ravnodušnost kao pojavu kada je odnos prema starim ljudima u pitanju, ali i nedostatak zdravstvene njega i uskraćivanjem prava. Objašnjenje ovakvih podataka tumači se činjenicom da je starim osobama zdravstvena zaštita neophodna tokom 24 časa, a da pri tome, ne žele da napuštaju sopstveni dom. Osim toga, vrlo često, su neinformisani o mogućnostima realizacije svojih prava na zdravstvenu zaštitu, pa im ona izgleda nedostupna (čekaju za pregled, a mogu da dobiju isti u svojoj kući).

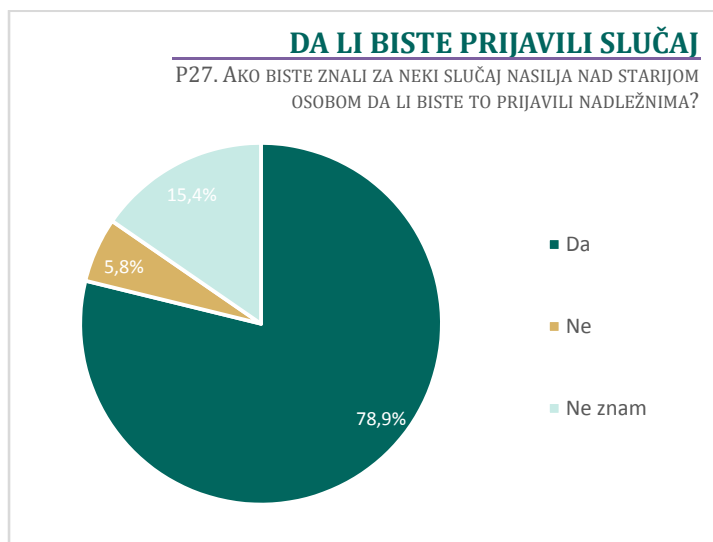

Naredno pitanje je veoma osjetljivog tipa pa samim tim i relativno dobijeni procenat, koji je veći u odnosu na druga istraživanja na istu temu ispitanika koji percipira oblike seksualnog nasilja nad starim licima (8.1%) ukazuje na postojanje ovog oblika nasilja u većem obimu, jer je očekivano da o seksualnom nasilju ispitanici govore sa najviše ograničenja. U intervjuima koje smo obavili sa geronto domaćicama, potvrđen je stav da seksualno nasilje, postoji, ali ovaj iskaz nije bio baziran na neposrednom iskustvu ispitanica (nijedna od njih nije radila sa korisnikom nad kojim je bilo vršeno seksualno nasilje).

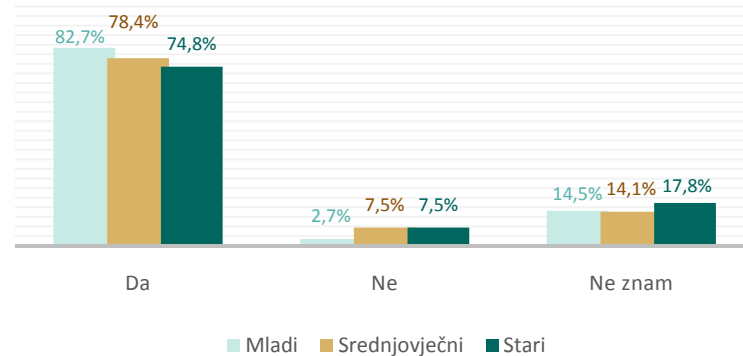
Zaštita starijih lica

Većina ispitanika bi bila spremna da prijavi slučaj nasilja nad starim licima kada bi za njega znala (78.9%). Interesantno je primijetiti da je najniži procenat onih koji bi prijavili upravo među starim licima, te da je među njima najviši procenat onih koji su na ovo pitanje odgovorili sa “ne znam”, čime se potvrđuje da tradicionalni odnosi unutar zajednice onemogućavaju stare osobe da o prepoznatim slučajevima nasilja govore javno i bez ustručavanja. U nekim slučajevima stari prepoznaju sebe kao “krivce” za pojavu nasilja i traže uzroke vezane za sopstvenu ličnost. Osim toga, kada se radi o nasilju unutar porodice, stare osobe osjećaju stid da govore o tome.

STAROSNE KOHORTE

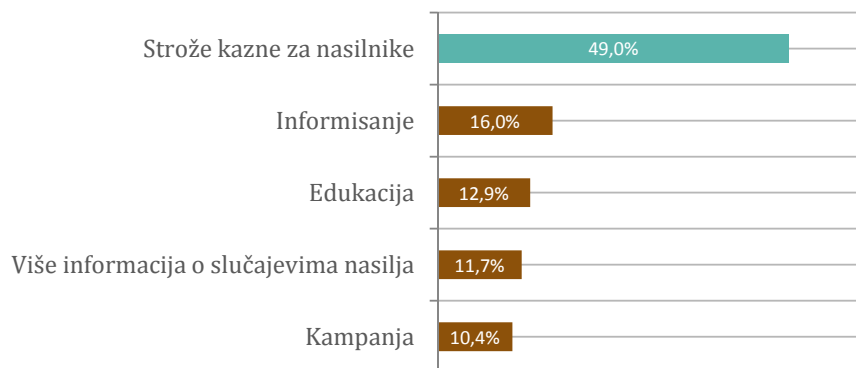
P27. AKO BISTE ZNALI ZA NEKI SLUČAJ NASILJA NAD STARIJOM OSOBOM DA LI BISTE TO PRIJAVILI NADLEŽNIMA:

Kao način suzbijanja pojave, najveći procenat ispitanika percipira kažnjavanje, tj. *post factum* reakciju, dok mnogo manje njih rješenje vidi u edukaciji i informisanju u raznim oblicima. Činjenica da, u Crnoj Gori, nema organizovanih programa prevencije nasilja nad starima, ukazuje da oni nisu iskustveno mogli da prepoznaju značaj uticaja ovih mjera na sprječavanje nastanka. Ipak, ostaje pitanje: koliko su naši ispitanici upoznati sa znatnim efektima koje preventivni programi, generalno, imaju. Naime, kako je istaknuto ranije, postoji značajan dio uzorka kome sam pojam “nasilje nad starijim licima” nije poznat, pa je za očekivati i da činjenice koje su povezane sa ovim terminom (ili se na njega odnose), uključujući i mogućnost preventivnih programa, kao i ranije spominjane programe osnaživanja starijih lica, nisu u potpunosti poznate građanima. Ovo ostavlja mogućnost za previđanje značaja systemske prevencije i osnaživanja starijih lica, kao aktivnosti koje bi mogle da redukuju učestalost analizirane pojave.

SUZBITI ZLOSTAVLJANJE STARIH

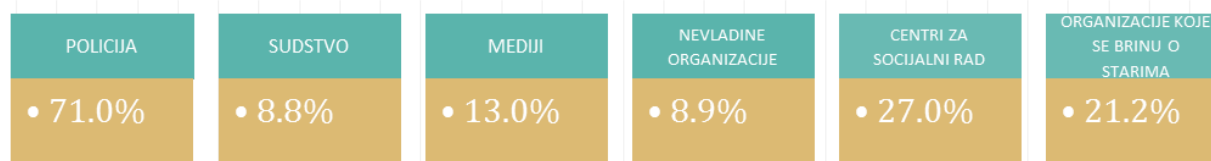
P28. Postoji mnogo načina kojima se želi smanjiti zlostavljanje starih. Šta biste Vi rekli, koji je najbolji?

Najveći procenat bi slučaj nasilja nad starim licima prijavio policiji (71%), zatim centrima za socijalni rad (27%) i organizacijama koje se brinu o starim ljudima (21.2%).

KOME BISTE PRIJAVILI NASILJE

P29. MOŽETE LI NAM REĆI KO SU ORGANI KOJIMA BISTE PRIJAVILI NASILJE NAD STARIJIM OSOBAMA? (MOGUĆE VIŠE ODGOVORA)

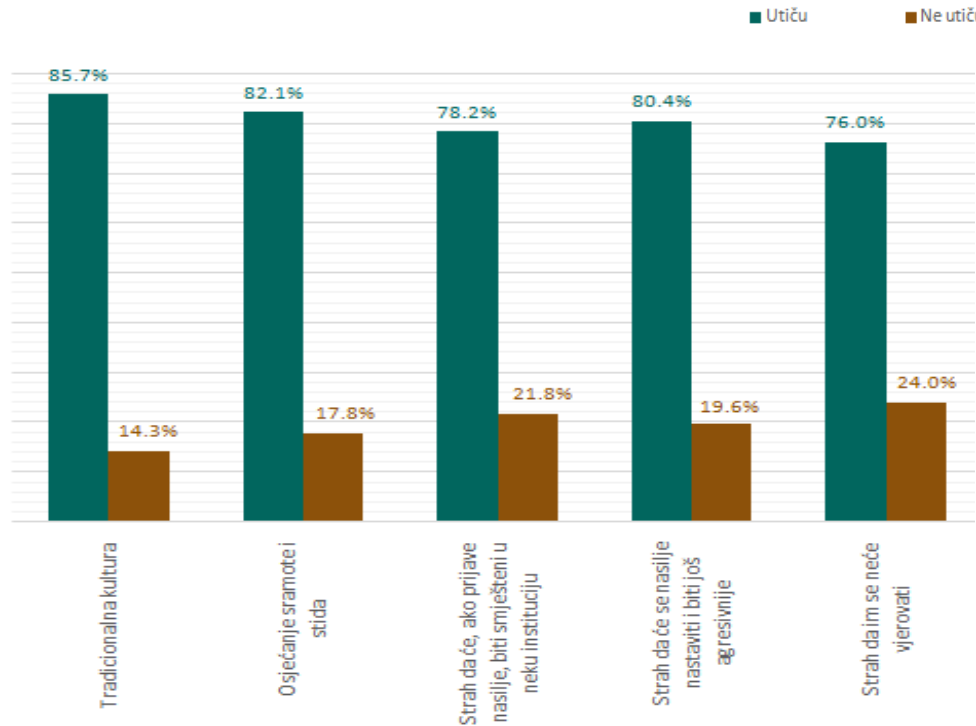

Kao najveću prepreku prijavljivanju slučajeva nasilja, ispitanici percipiraju tradicionalnu kulturu (85.7%), osjećanje sramote i stida (82.1%) i strah da će nasilnici biti još agresivnije (80.4%). Tradicionalni odnosi unutar porodice i zajednice, generalno, uslovljavaju situaciju u kojoj stare osobe ili ne žele da identifikuju nasilnike ili ih predstavljaju kao osobe o kojima su čule da postoje, a koje sami ne

poznaju. Intervjuisane geronto domaćice su takođe naglašavale pritisak tradicije kao jedan od faktora koji obeshrabruju žrtve nasilja da prijave počinioc. Ispitanice su naglašavale da bi, gledano iz perspective žrtve, eventualno prijavljivanje moglo da stigmatizira čitavu zajednicu, odnosno porodicu, što je jedan od razloga da nasilje ostaje prikriveno. Međutim, intervjuisane geronto-domaćice su identifikovale i funkcionalnu stranu tradicije: naime, u porodicama koje više drže do tradicije (odnosno – u porodicama koje su patrijarhalne), mlađi članovi se sa više poštovanja odnose prema starijim, tako da ovo djeluje kao jedan od preventivnih mehanizama kada je u pitanju nasilje nad starijim licima.

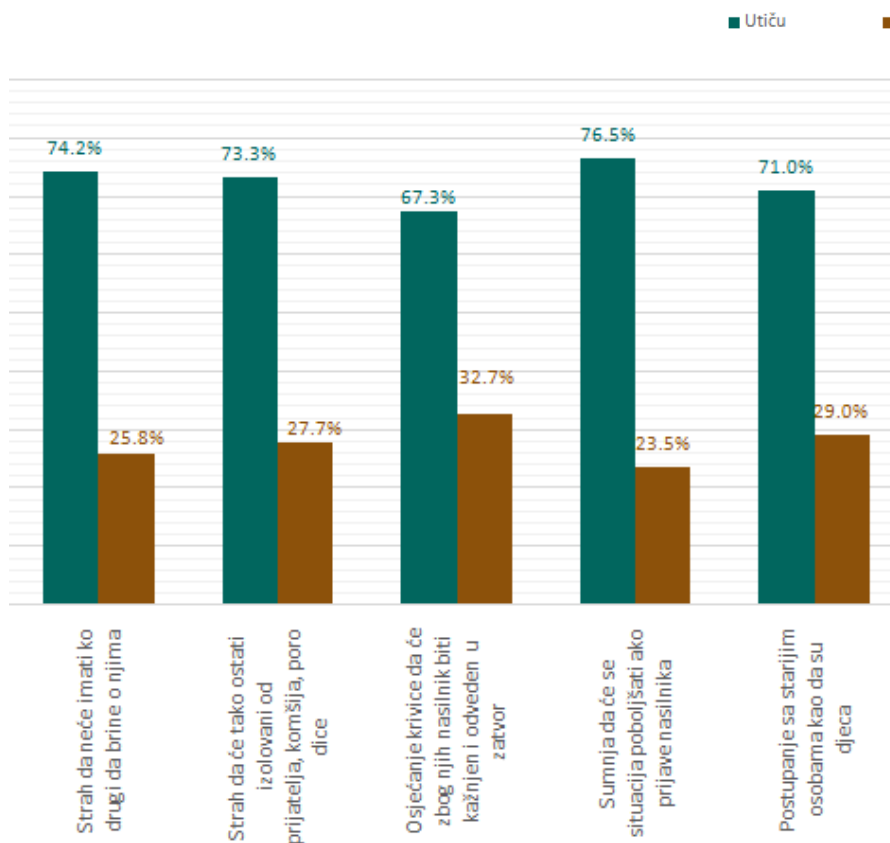
FAKTORI KOJI UTIČU NA NEPRIJAVLJIVANJE NASILJA

P30. OPŠTIJE UTISAK DA JE VEĆI BROJ SLUČAJEVA NASILJA NAD STARIMA, NEGO ŠTO JE TO PRIJAVLJENO NADLEŽNIM ORGANIMA. U KOJOJ MJERI SMATRATE DA SLJEDEĆI FAKTORI UTIČU NA TO ŠTO SLUČAJEVI NASILJA NAD STARIJIMA OSTAJU NEPRIJAVLJENI NADLEŽNIMA?

FAKTORI KOJI UTIČU NA NEPRIJAVLJIVANJE NASILJA

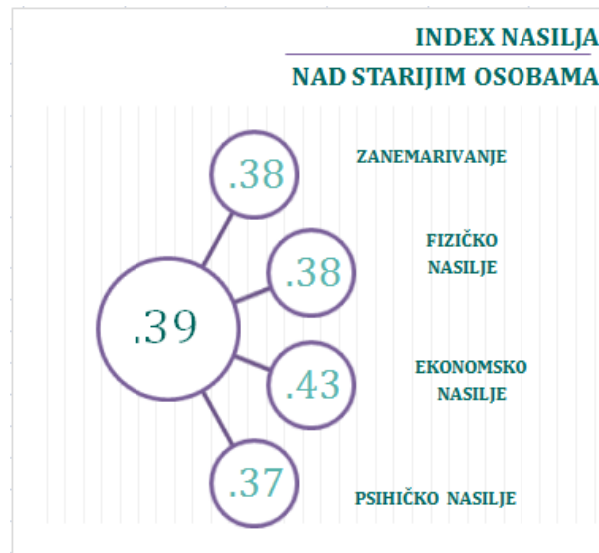
P 30. OPŠTIJE UTISAK DA JE VEĆI BROJ SLUČAJEVA NASILJA NAD STARIMA, NEGO ŠTO JE TO PRIJAVLJENO NADLEŽNIM ORGANIMA. U KOJOJ MJERI SMATRATE DA SLJEDEĆI FAKTORI UTIČU NA TO ŠTO SLUČAJEVI NASILJA NAD STARIJIMA OSTAJU NEPRIJAVLJENI NADLEŽNIMA?

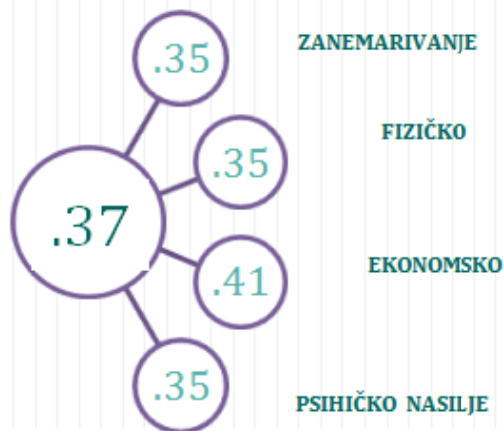
Index percepcije nasilja nad starijim osobama

Na kraju, konstruisan je indeks percepcije nasilja nad starijim osobama. Postupak je uključio rekodiranje ulaznih varijabli konkretnih oblika nasilja iz pitanja P22-P25 u vrijednosti 0 = nema i 1 = ima i računanje srednjih vrijednosti u svim dimenzijama. U konačnom koraku, *index nasilja* predstavlja srednju vrijednost na svim dimenzijama. Indeks percepcije nasilja nad starijim osobama u ovom trenutku iznosi 0.39.

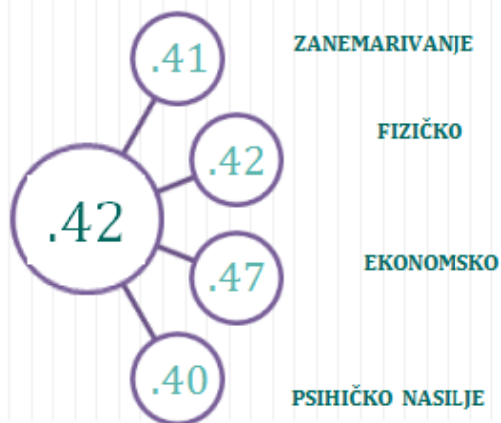
Jedina demografska karakteristika koja daje statistički značajne razlike kada je u pitanju vrijednost indeksa je pol ispitanika. Kada su u pitanju muškarci, indeks percepcije ima nešto nižu vrijednost 0.37 u odnosu na žene 0.42.

**INDEX NASILJA - MUŠKARCI
NAD STARIJIM OSOBAMA**

**INDEX NASILJA - ŽENE
NAD STARIJIM OSOBAMA**

Zaključak

Istraživanje je pokazalo da stari ljudi percipiraju opasnost od nasilja, najčešće kroz prizmu tuđih iskustava (poznaje nekog ko je doživio nasilje ili je, što je najčešće, čuo da postoje takve pojave). U istraživanju se pokazala relativno velika prisutnost neutralnih izjava na tvrdnjama koje odražavaju njihovu neposrednu izloženost nasilju, što stvara, istovremeno, barijere u traženju zaštite od ove pojave. Mala spremnost za prijavljivanje je po svemu sudeći posljedica straha starih da će biti potpuno odbačeni, te njihova zavisnost o osobama koje o njima brinu. Uzroke nasilja, stari ljudi, prepoznaju u svojoj funkcionalnoj nesposobnosti, koja je nastala kao posljedica izraženih zdravstvenih problema. Pored ovih, izraženi su finansijski problem, a pri tome, su stari ljudi, u velikom broju slučajeva, jedini nosioci nekog oblika primanja u porodici (zbog čega stari ne vide pozitivne efekte penzionisanja po sebe), ali i problem samoće. Sasvim je očigledna povezanost i uslovljenost iskazanih problema.

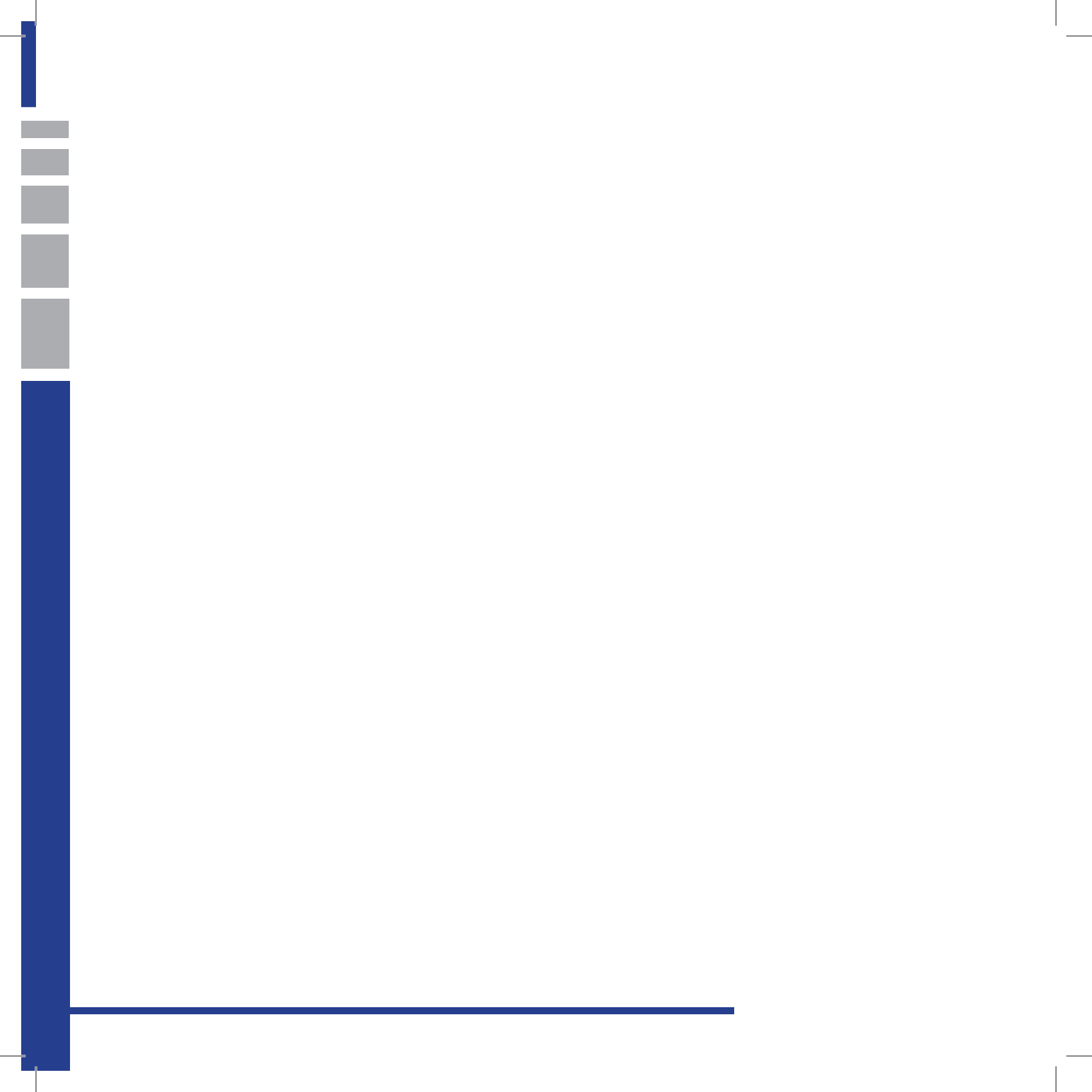
Inače su podaci istraživanja pokazali da stare osobe ne percipiraju mogućnosti zaštite u sistemu u kojem egzistiraju, a posebno zbog činjenice da su nasilnici, u najvećem broju, slučajeva njima bliske osobe. Prema istraživanju nasilje se, najčešće, dešava u sopstvenom domu stare osobe, ali su tradicionalni odnosi ograničavajući faktor za pretpostavljanje zahtjeva za zaštitom od ove pojave.

Podaci ukazuju, takođe, da je najčešći oblik nasilja, kojem su izložene stare osobe psihičkog karaktera, mada je izdvojeno zanemarivanje od ostalih oblika ove vrste nasilja (manifestovano na različite načine, a najčešće uslovljeno postojanjem diskriminirajućih stavova prema starim osobama), zatim ekonomsko (materijalno, odnosno nasilje vezano za odnos prema imovini starih osoba) nasilje, a tek onda fizičko (vezano za neželjeni kontakt, a koje osobe koje se bave brigom o starima, u nekim slučajevima, ne prepoznaju kao nasilje) i na posljednjem mjestu je seksualno nasilje (mada je nešto više ispitanika nego u prethodnim istraživanjima percipiralo postojanje ove vrste nasilja). Pokazano je da postoji povezanost između različitih vrsta nasilja nad starim osobama.

Podaci su pokazali da stari ljudi ne prepoznaju značaj uticaja preventivnih programa na njihovu manju izloženost ovim pojavama.

Istraživanje je i pored značajnog doprinosa za sagledavanje postojanja nasilja među starim osobama, ukazalo i na neke nedostatke. Naime, podaci se temelje na sposobnosti i spremnosti ispitanika da izvijeste o doživljenom nasilju, jer metoda samoiskaza, iako može biti jedini način da se do određenih podataka dođe, ima određene nedostatke kao što su nejednako razumijevanje ponuđenih solucija, instrumenata i iskrivljavanja odgovora uslijed društvene poželjnosti odgovora. Premda su tajnost i povjerljivost osigurani, načelo anonimnosti nije s obzirom da se istraživanje obavljalo putem intervjua u direktnom kontaktu ispitanika i ispitanog. Zbog niskih stopa viktimizacije važno je prilagoditi metodologiju »rijetkim događajima« budući da je vjerovatnost pojavljivanja manja od 10%. Iako je u ovom istraživanju bilo uključeno 1001 ispitanik, može se zaključiti da su upravo zbog relativno malog broja onih koji su identifikovali nasilje na sopstvenom iskustvu, važno prilagoditi upitnik i sam proces ispitivanja ovako osjetljivoj temi istraživanja.

Od značaja je raditi istraživanja radi identifikacije nasilja među starima u različitim sredinama, kao i obilježja starijih koji ga doživljavaju i obilježja počinitelja, zatim istraživanja faktora rizika i zaštite za pojedine oblike nasilja u porodici radi spoznavanja specifičnih uzroka nasilnog ponašanja, ali i mehanizama koji olakšavaju suočavanje s doživljenim nasiljem. Kao problem zajednice i društva ono zahtijeva istraživanja ne samo faktora rizika na strani žrtve i počinitelja, već istraživanja strukturnih uzroka pojave.

 Caritas
Barske nadbiskupije

Popovići 98a, 85000 Bar, Crna Gora

Tel: 030/341-642

e-mail: carbar@t-com.me

info@pravastarih.me

www.pravastarih.me